

gangspunt verdient kritische bevraging, omdat het een definiëring uit hulpverleningsstandpunt betreft, en het daarom belangrijk is de vraag te blijven stellen naar de rol van de hulpverlening, niet enkel in de ‘oplossing’, maar ook in de definiëring van problemen. In dit opzicht geeft de monografie wel een beeld van de hulpverlening, doch wordt dit beeld beperkt tot de relatie hulpverlener-cliënt; een verruiming naar ook het mesoniveau (met vragen als b.v. toegankelijkheid en beschikbaarheid van hulpverlening voor gerechtscliënten – ook in de praktijk vaak een hachelijk probleem) en naar het macroniveau (met vragen als b.v. het engagement van de hulpverlening ten opzichte van ‘moeilijk behandelbare’ cliënten, en de cascade-effecten van daaruit naar ook de strafrechtsbedeling).

Gericht op de praktijk van de hulpverlening, behandelt CASSELMAN terecht twee belangrijke thema’s hierin, met name het beroepsgeheim en de rechtspositie van de cliënt. Tevens illustreert hij zijn bevindingen met een aantal casussen. Dit is op zich interessant, zij het dat ik het moeilijk blijf vinden cliënten te categoriseren op enkel een klinisch kenmerk, zoals bijv. een verslavingsprobleem. Meervoudige categorisering is mogelijk, en het zoeken hiernaar wordt een steeds belangrijker thema in de hulpverleningsdiscussie.

Samenvattend: deze monografie biedt een op zich boeiende kennismaking met de praktijk van de geestelijke gezondheidszorg aan gerechtscliënten; de auteur spreekt uit jarenlange ervaring en met een groot engagement. Dit is zonder meer te waarderen. Niettemin is het spijtig dat deze kennismaking beperkt blijft tot de klinische praktijk en tot de microrelatie hulpverlener-cliënt, en dat de vertrouwde grenzen van de geestelijke gezondheidszorg niet overschreden of bevraagd worden. Wie het hulp- en rechtdebat in het forensisch welzijnswerk en/of de jeugdbescherming volgde komt met dit werk tot het besef dat het hulp- en rechtdebat wellicht selectiever gevoerd werd dan gedacht of verhoopt. De realisatie van een panoptisch forum inzake ‘forensisch welzijnswerk’ is m.a.w. zeker nog niet voltooid.

Maria DE BIE

F. BOVENKERK, M. KOMEN en Y. YEŞILGÖZ (eds.), *Multiculturaliteit in de strafrechtspleging*, Den Haag, Boom Juridische Uitgever, 2003.

Een ‘hot topic’, met name in Nederland, is de problematiek van de etnische en culturele diversiteit in de strafrechtspleging. Met het in 1999 aan het Willem Pompe Instituut van start gegane onderzoeksprogramma ‘multiculturaliteit in de strafrechtspleging’¹ is het onderzoek hiernaar in een stroomversnelling terecht gekomen. Het programma betreft een multidisciplinair initiatief (in de groep onderzoekers zitten criminologen, strafrechtjuristen, cultureel-antropologen en rechtssociologen) en beslaat vrijwel alle fasen van de strafrechtsketen. De overkoepelende probleemstelling betreft de vraag of multiculturalisering van de samenleving tot culturele diversificatie in de strafrechtspleging leidt (en/of zou moeten leiden).

1. Dit instituut is verbonden aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Utrecht. Het onderzoek wordt uitgevoerd onder leiding van prof. dr. Frank BOVENKERK en prof. dr. Mark BOVENS.

Het recent uitgebrachte boek – verschenen onder gelijkkluidende titel – is één van de eerste vruchten van het programma en biedt een overzicht van de stand van het onderzoek op dit moment. Het werk bestaat uit elf hoofdstukken. In het volgende bespreek ik slechts een drietal van deze hoofdstukken, om van de overige slechts kort het onderwerp aan te geven.

In het inleidende hoofdstuk werpen Frank BOVENKERK en Yücel YEŞİLGÖZ een veelheid aan vragen en problemen op, bedoeld als bron van inspiratie voor onderzoek en reflectie. Zij laten onder meer zien dat het in de praktijk van de Nederlandse strafrechtshetketen – bijvoorbeeld in de fasen van opsporing en vervolging, maar ook bij de executie van straffen – heel normaal is dat de etnische achtergrond van verdachten en gestraften wordt verdisconteerd teneinde een effectiever resultaat te bereiken. De weerbarstige werkelijkheid onttrekt zich in die zin aan de theorie, waarin een dergelijke culturele differentiatie veelal niet geaccepteerd wordt. Na deze vaststelling problematiseren de auteurs deze situatie en werpen de vraag op of de feitelijke multiculturaliteit in de strafrechtshetketen enerzijds wel juridisch toelaatbaar is, en of het anderzijds maatschappelijk en rechtstheoretisch wel wenselijk is dat zulks gebeurt.

De daaropvolgende hoofdstukken zijn beperkter van opzet en gaan ofwel in op een bepaalde problematiek ofwel op een welbepaalde fase van de strafrechtshetketen. Zo bespreekt BOVENKERK in hoofdstuk 2 het – in België nog altijd bijzonder gevoelige – onderwerp van de oorzaken van allochtone criminaliteit. Hoewel het onderwerp in Nederland ook nog niet bepaald ‘neutraal’ is, is het in tegenstelling tot in België wel beter bespreekbaar geworden en leidt onderzoek niet meer vanzelf tot verkettering van de boodschapper. Het hoofdstuk geeft de stand van het onderzoek aan en biedt een kritisch overzicht van de theorievorming daaromtrent. Behalve de klassieke criminologische theorieën bespreekt en evalueert de auteur ook culturele theorieën en problemen van ‘criminele migratie’. Op basis van zijn betoog komt BOVENKERK uiteindelijk tot de conclusie dat het vraagstuk van criminaliteit onder bepaalde etnische groepen deels slechts een schijnprobleem is: bij correctie voor demografische en sociaal-economische achtergronden valt een belangrijk deel van het onderscheid weg. Trek daar nog eens de bestaande selectiviteit in de strafrechtshetketen van af en het verschil verkleint nog verder. Zelfs dan blijven er aldus BOVENKERK echter verschillen bestaan, zowel in kwantitatief als in kwalitatief opzicht. Voor het kwantitatieve aspect zoekt de auteur de verklaringen enerzijds in de aard van de migratiebewegingen zelf en anderzijds in twee sociologische theorieën (relatieve deprivatie en sociale controletheorie). De kwalitatieve verschillen zouden onder andere tot uiting komen in het bestaan van min of meer van het ‘Nederlandse gemiddelde’ patroon afwijkende misdaadprofielen van iedere etnische groep afzonderlijk en het voorkomen van zogenaamde ‘culturele delicten’ (zaken als eerwraak, vrouwenbesnijdenis en rituele kindermoord). Deze culturele variatie is volgens de auteur deels te begrijpen als reproductie van het delinquentiepatroon in het land of de streek van herkomst. Voor een ander deel zou het gaan om het opportunistisch gebruik van de economische en sociale gelegenheid die de nieuwe samenleving aan criminaliteit biedt. Criminaliteit met een werkelijk onmiskenbare culturele component kan vaak ofwel worden begrepen als een gevolg van culturele misverstanden (communicatie- en interpretatieproblemen), ofwel als het resultaat van de botsing van verschillende visies op goed en kwaad (culturele

delicten). Ten slotte laat de auteur zien dat de gangbare aanpak van de problematiek in het beleid tekort schiet omdat het gebaseerd is op onjuiste veronderstellingen.

BOVENKERK raakt in zijn – zojuist besproken – hoofdstuk al aan de problematiek van ‘culturele delicten’. Zijn doel is hierbij vooral het zoeken naar een verklaring voor het voorkomen van dergelijke misdrijven. In hoofdstuk 8 – het laatste hoofdstuk dat ik hier kort bespreek – gaat Mark BOVENS nader in op de *normatieve* kanten van deze kwestie. Hij doet dit niet zozeer vanuit een strikt strafrechtelijk perspectief,² maar eerder vanuit rechtspolitiek perspectief. Zijn uitgangsvraag is of het *überhaupt* wenselijk is dat in een democratische rechtsstaat de culturele achtergrond een rol speelt bij de beoordeling van verdachten en de behandelingen van veroordeelden. Aan de hand van illustrerende cases komt de auteur tot de conclusie dat het antwoord op de vraag of een beroep op cultuur legitiem is, onder meer afhankelijk is van de volgende elementen: de persoon van de verdachte (lengte van verblijf en mate van acculturatie), de aard van het delict (positie slachtoffer), de aard van de culturele norm (breed gedeeld en legitiem) en de plaats in de strafrechtsketen (in het bijzonder bij de straftoemeting (en tenuitvoerlegging)). BOVENS laat vervolgens zien dat men bij het hanteren van deze criteria in de praktijk wel oog moet hebben voor een aantal problemen en risico’s. Een eerste cluster hiervan heeft betrekking op ‘cultuur’ en het ‘cultuurbegrip’. Het gebruik hiervan roept namelijk een aantal vragen op. Ten eerste: wat telt als cultuur? Gaat het daarbij ‘alleen’ om erkende religieuze voorschriften en nationale morele instituties, of ook om meer lokale gebruiken, volksgeloof en vooroordelen? Een tweede vraag betreft wie er bepaalt of een normenpatroon in een bepaalde groep breed gedragen en als legitiem ervaren wordt. Aan wie geef je de ‘definiërmacht’ en wat zijn daarvan de gevolgen? Hieraan nauw gerelateerd is een derde vraag, namelijk: wat wordt als de relevante etnische groep gedefinieerd, en wie behoort ertoe?

Deze problemen met het cultuurbegrip hebben ook rechtspolitieke consequenties: het in aanmerking nemen van culturele achtergronden kan op basis van het bovenstaande blijkbaar enerzijds leiden tot problemen van stereotypering en daarmee tot mystificatie,³ anderzijds kan een ‘cultureel verweer’ – afhankelijk van aan wie de definiërmacht wordt verleend – een conserverende werking hebben op het waardepatroon in een bepaalde groep, waardoor de dynamiek van een cultuur wordt veronachtzaamd en aanpassing wordt ontmoedigd.

Naar het einde toe laat de auteur zien dat de discussie over de acceptatie van cultuur als verweer, gesitueerd moet worden in de algemene minderhedenpolitiek die een overheid voert. Hij laat zien dat het antwoord dat een samenleving geeft op de vraag of het strafrechtelijk systeem als geheel meer oog zou moeten hebben voor culturele diversiteit, afhangt van de vorm van minderhedenpolitiek die men voorstaat en het type samenleving waar het om gaat.

2. Daar dit zijns inziens een cirkelredenering zou opleveren. Dat dit niet noodzakelijk het geval is en op zich weer afhankelijk van het rechtsbegrip dat je hanteert, wordt geïllustreerd door H. WIERSINGA, *Nuance in benadering*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2002.

3. Door een grote aandacht voor cultuur, verdwijnen ‘niet-culturele motieven’, die mogelijk gespeeld hebben, vaak uit zicht.

De resterende hoofdstukken van het boek zijn grofweg onder te verdelen naar twee invalshoeken. Enerzijds wordt in twee hoofdstukken een beeld geschetst van steeds één welbepaald cluster van culturele opvattingen over goed en kwaad. Hierbij gaat het aan de ene kant om de rol van eer in Marokkaanse en Turkse culturen en de conflicten (H. 3. Yücel YEŞİLGÖZ en Sadik HARCHAOU) en aan de andere kant om de Afro-Surinaamse wereldbeschouwelijke voorstelling 'winti' (H. 4. Ineke VAN WETERING). De tweede invalshoek betreft een bespreking van problemen van culturele diversiteit in relatie tot een welbepaalde institutie en/of procedure. Hierbij gaat het achtereenvolgens om: de Nederlandse politie (H. 5. Dirk KORF), de raad voor de kindbescherming (H. 6. Brenda CARINA OUDE BREUIL), de psychiatrische rapportage *pro justitia* (H. 7. Mieke KOMEN), detentie (H. 9. Martin MOERINGS en Marieke POST), reclassering (H. 10. Miranda BOONE) en slachtofferhulp (H. 11. Joep HANRATH).

Het werk is bijzonder gevarieerd en lezenswaardig. De invalshoek is sterk praktisch gericht en het boek biedt dan ook in de eerste plaats een inzichtelijk beeld van de feitelijke situatie in de Nederlandse strafrechtstelsel in relatie tot culturele diversiteit. Vooral voor de praktijk is het werk daardoor interessant en bevat het verschillende belangrijke lessen evenals aanknopingspunten voor beleid. In die zin zou het een wezenlijke bron van inspiratie kunnen zijn voor België.

Kritiek is natuurlijk altijd mogelijk, ook in dit geval. Zo zijn niet alle hoofdstukken in theoretisch opzicht even goed onderbouwd. Daarnaast is het geheel ook niet bijzonder coherent qua begripsbepaling en in het verlengde hiervan zijn de conceptuele en analytische onderscheiden niet in alle hoofdstukken even zuiver. Dit alles kan echter gezien worden als een min of meer logisch gevolg van de opzet en aard van het werk. In die zin doet het dan ook weinig afbreuk aan de praktische waarde ervan, die bij de auteurs ook duidelijk voorop stond.

Jogchum VRIELINK

I. AERTSEN, S. CHRISTIAENSEN, L. HOUGARDY en D. MARTIN, *Vademecum: Politie slachtofferbejegening*, Gent, Academia Press, 2002, 416 p.

Het betreft hier een tweede uitgave (2002). Uiteraard moet dit boek geëvalueerd worden, in navolging van de eerste uitgave, waarvan de kwaliteit reeds als zeer goed mag bestempeld worden.

Onmiddellijk valt op, dat alles nog in de oude politiestructuur is ingebed, (wat te betreuren valt), maar toch werd, zoals in de inleiding gesteld, zoveel mogelijk geanticipeerd op de politiehervorming. Hetzelfde kan gezegd worden wat betreft de omzetting van Belgische frank naar euro.

De gebruikte methodologie en systematiek zijn kwalitatief hoogstaand en gedetailleerd uitgevoerd. Het boek is logisch opgebouwd en is een deugdelijk naslagwerk voor politiemensen, maar ook die deskundigen die zich in de periferie van het politiewerk bewegen.

Toch één opmerking: schadevergoeding en -herstel werden beter niet als Hoofdstuk II gebracht, maar verschoven naar het einde van het boek. Slachtofferbejegening en hulpverlening gaan chronologisch aan de schadevergoeding vooraf, maar dit is wellicht een suggestie voor een derde uitgave.